

Van Reynaert de vos tot Sint Brandaan

verhalen uit de middeleeuwen

verteld door Simone Kramer
met illustraties van Els van Egeraat



Uitgeverij Ploegsma Amsterdam

Inhoud

REYNAART DE VOS

- De hofdag zonder Reynaart 7
- Tibeert, Grimbeert en Izegrim de wolf 14
- Koning Nobel wordt bedrogen 21

DE WEERWOLF BISCLAVRET 30

DE AVONTUREN VAN RIDDER DIETRICH VAN BERN

- Grim en Hilde 39
- Sigenot 45
- De ijskoningin en Heime 53
- Wittige 59
- Dietlieb 66
- Laurin, de dwergenkoning 73

HET ESSENMEISJE 82

ROELANT

- Het snode plan van Marsilis en Ganelon 93
- De slag bij Ronceval 99



KAREL EN ELEGAST

Een goddelijk bevel 110

De inbraak 117

De verzoening 122

DE REIS VAN SINT BRANDAAN

De opdracht en het doodshoofd 129

Het hert, de vis en de zeemeermin 134

Dode zielen en de Leverzee 140

De hel en het aardse paradijs 147

Het hemels paradijs en Judas 155

De Walseranden en de tocht naar huis 160



Reynaart de vos



DE HOFDAG ZONDER REYNAART

Midden in een van de dichtbegroeide bossen van Vlaanderen was een open plek waar koning Nobel hofhield; koning Nobel, de leeuw, die over alle dieren heerste. Het was er vandaag een drukte van belang. De koning had al zijn onderdanen bijeengeroepen voor de hofdag, de jaarlijkse gelegenheid om klachten over elkaar in te dienen.

Gezeten op zijn eikenhouten troon liet de koning zijn blik over de grote hoeveelheid dieren dwalen. Zijn raadgevers Bruun de beer en Izegrim de wolf waren er, het kleine hondje Courtois, Grimbeert de das, Tibeert de kater en nog veel meer oude bekenden... Maar Reynaart de vos? Waar was die?

Reynaart ontbrak aan het gezelschap en eigenlijk was koning Nobel daar niet echt verbaasd over. Elk jaar gingen de meeste klachten waar de dieren mee kwamen, over de vos. Het was dus niet zo gek dat Reynaart liever wegbleef van de hofdag.

En ja hoor, ook vandaag was het weer raak!

Izegrim de wolf kwam als eerste naar voren. ‘Hooggeëerde heer,’ zei hij tegen de koning, ‘Reynaart de vos heeft met mijn vrouw gevrijd. Met mijn eigen Hersinde. Tegen haar wil, wel te verstaan! De schoft verdient een flinke straf!’

‘Die vos gedraagt zich werkelijk affreus,’ klonk een stemmetje. Het was het kleine hondje Courtois. Ze was zo deftig dat ze altijd moeilijke woorden gebruikte. Keffend werkte ze zich nu door de grote

groep dieren heen en even later stond ze naast Izegrim. ‘Excellentie,’ zei ze tegen de koning, ‘ik had een worst, een extravagant lekkere worst, een ware delicatessen, en die heeft Reynaart van mij afgepakt.’

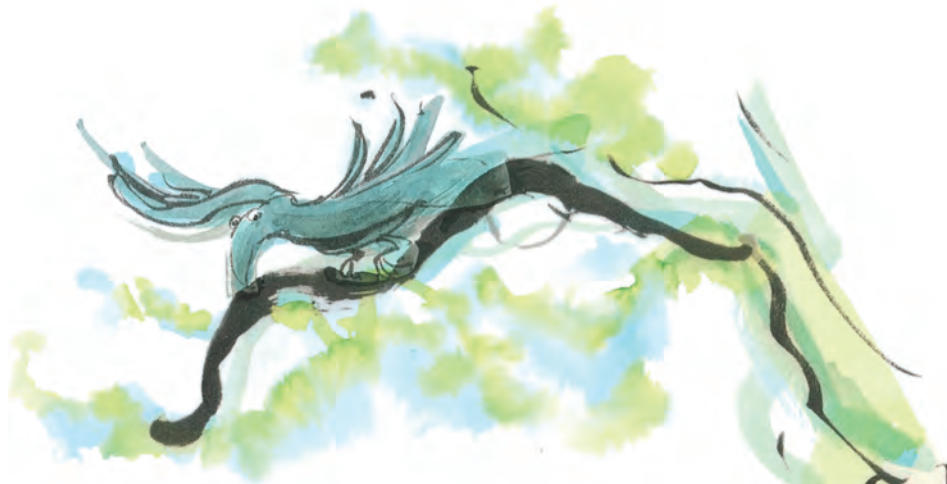
‘Daar kun je het beter niet over hebben, want die worst had je van mij gestolen,’ riep Tibeert de kater verontwaardigd. ‘Majesteit, vergeet de klacht van Courtois.’

Pancer de bever kwam tussenbeide. ‘Een klacht over Reynaart de vos vergeten? Daar ben ik het helemaal niet mee eens! Hij rooft en moordt aan alle kanten. Elk dier dat maar een beetje kleiner is dan hij, vreet hij op. Weten jullie hoe hij Cuwaart de haas heeft behandeld?’

‘Vertel het maar,’ zei koning Nobel.

Pancer verhief zich hoog op zijn achterpoten, zodat iedereen hem kon zien. ‘De koning heeft toch een tijd geleden een bestand afgekondigd? Geen enkel dier zou een ander nog kwaad mogen doen. Dat vertelde Reynaart tegen de haas en hij zei erbij dat Cuwaart dus niet voor hem hoefde weg te lopen. Cuwaart bleef zitten waar hij zat en toen heeft Reynaart hem gepakt. Hij had





hem al bijna zijn strot afgebeten, toen ik langskwam. Gelukkig schaamde hij zich, daarom liet hij Cuwaart los. Maar hij is en blijft een vuile moordenaar!

‘Ach wat?’ zei Grimbeert de das. ‘Het valt allemaal best mee. Reynaart is mijn oom, en ik houd er niet van als er kwaad wordt gesproken over mijn familie. Neem nou Izegrim! Die hoeft niet zo’n grote mond op te zetten. Denken jullie echt dat Hersinde tegen haar wil met de vos heeft gevrijd? Kom zeg! Ze wou niets liever. En dat verhaal over Cuwaart de haas? Daar klopt niks van. Sinds dat bestand van onze goede koning is mijn oom vegetariër. Hij eet alleen nog maar wortels en kool.’

Er ging een ongelovig gemurmel door de menigte, maar dat werd al gauw overstemd door een ander geluid. Uit het bos kwam gezang. Een gezang dat steeds luider werd.



Tot ieders verbazing kwam van tussen de bomen een stoet vogels aanzetten. Voorop liep Canteleer de haan. Achter hem kwamen twee van zijn zonen met een baar waarop een dode kip lag. Een kip zonder kop. En daarachter kwam nog een stel andere hanen, elk met een brandende kaars in zijn poot.

De andere dieren weken haastig uiteen, zodat de treurig zingende optocht bij de troon van koning Nobel kon komen. Eenmaal daar gearriveerd, gebaarde Canteleer tegen de andere hanen dat ze stil moesten zijn en begon toen zelf snikkend en hakkelend aan zijn verhaal.

De koning had moeite het dier goed te verstaan, maar uiteindelijk begreep hij waar het op neerkwam. Canteleer had de goed beschermde hoenderhof waar hij met zijn vrouw en vijftien kinderen hokte een uurtje verlaten voor een wandeling. Onderweg kwam hij iemand tegen die gekleed was in een bruine pij. ‘Een monnik,’ dacht Canteleer en nietsvermoedend bleef hij staan. De monnik trok de kap van zijn hoofd... ‘En wie denkt u dat het was, majesteit?’ vroeg de haan. ‘Reynaart de vos! Hij gaf me een papier met uw zegel erop en toen verdween hij tussen de struiken.’

Canteleer had het papier gelezen – het was het bestand van koning Nobel – en verheugd was hij teruggegaan naar de hoenderhof om tegen zijn vrouw te zeggen dat ze voortaan gerust buiten het hek kon gaan met de kinderen. Maar nauwelijks liep de hele familie daar opgewekt naar eten te pikken, of Reynaart sprong tevoorschijn,

zonder pij deze keer. ‘En hij heeft ze allemaal opgegeten,’ snikte Canteleer. ‘Mijn vrouw en twaalf van mijn kinderen. Twee zoons zijn nog in leven en mijn oudste dochter Coppe heeft hij alleen maar de kop afgebeten. Daar ligt ze!’ En hij wees op de baar.



Alle dieren begonnen onder elkaar schande te spreken van zulk verraderlijk gedrag en koning Nobel zei: ‘Grimbeert dacht dat zijn oom Reynaart een eerbare vegetariër was geworden. Maar nu weten wij dat de vos zijn streken nog lang niet kwijt is. Laten we eerst Coppe begraven en daarna overleggen wat er met Reynaart gebeuren moet.’

Zodra de arme Coppe plechtig ten grave was gedragen, verzamelden de dieren zich weer rond de troon van de koning. De een na de ander nam het woord en er waren al diverse voorstellen gedaan toen Nobel de leeuw een kloek besluit nam: Reynaart moest naar het hof worden ontboden en dan zou er een rechtszitting tegen hem plaatsvinden. ‘Iemand van jullie moet hem gaan dagvaarden,’ besloot de koning. ‘Laat eens kijken... Ja, Bruun de beer, jij bent moedig en sterk. Jij gaat Reynaart halen.’

Bruun de beer was zeer gevleid door de woorden van de koning en ging meteen op weg. Hij liep zo hard als hij kon en al spoedig naderde hij de burcht Maupertuus, waar de vos woonde.

‘Reynaart!’ riep hij al van verre. ‘Reynaart, ben je thuis?’

Er gebeurde niets. De deur van Maupertuus bleef potdicht. Bruun liet zich op de grond zakken om even uit te blazen. Daarna riep hij nog eens: ‘Reynaart! Ik ben Bruun en ik kom namens koning Nobel. Je moet met mij meegaan naar het hof om voor de rechtbank te verschijnen.’

Er gingen een paar seconden voorbij. Toen klonk er vanuit de burcht een stem: ‘Bruun! Wat leuk dat je naar me toe bent gekomen. Ik kan je helaas niet binnenlaten, want ik ben ziek. Ik heb een verkeerde wortel gegeten, denk ik, en ik moet voortdurend overgeven. Het enige wat ik nog verdraag, is honing. Daar zou toch elke vos zich voor schamen! En bovendien is mijn vaatje met honing bijna leeg. Straks ben ik dood van de honger.’

Bruun de beer liep het water in de mond. Hij slikte een paar keer.

‘Honing, Reynaart?’ riep hij. ‘Dat is het lekkerste wat er bestaat! Als je mij vertelt waar ik het kan vinden, haal ik nog een vaatje voor je.’

Nu ging de deur open. Reynaart verscheen. ‘Dat is aardig van je, Bruun. Die honing heb ik van een timmerman, hier in de buurt. Hij heeft op zijn erf zo veel honing dat jij en ik het in geen zeven jaar op zullen krijgen. Alleen is die plek nogal moeilijk te vinden. Weet je wat, ik ben te zwak om een vat te dragen, maar ik kan wel met je mee om de weg te wijzen. Vooruit, we gaan!’

En zo kwam Bruun de beer terecht op het erf van timmerman Lamfroit. Er was een waakhond die behoorlijk tekeerging toen hij de bezoekers zag, maar er kwam niemand kijken of er onraad was. ‘Lamfroit is er niet,’ zei Reynaart. ‘Hij zal naar het dorp zijn. Maar ach, hij vindt het vast prima als we wat van zijn honing meenemen. Kijk, daar in die boomstam, daar bewaart hij zijn voorraad. Je kunt er met je poot makkelijk bij.’

Op het erf lag de stam van een dikke eik die Lamfroit kennelijk in tweeën wilde gaan splijten. Uit de spleet die hij al had gemaakt, staken twee wiggen. Bruun snelde erop af en stak zijn linkervoerpoot in de boomspleet. Zo dadelijk zou hij hem terugtrekken... Vol honing! Honing waar hij zo dol op was!

Arme Bruun... Reynaart de vos was achter hem aangeslopen en stootte vliegensvlug de wiggen los. Met een klap sloegen de twee boomhelften op elkaar. Bruun zat vast. Muurvast! Van pijn en woede begon hij te janken en daartussendoor riep hij: ‘Reynaart, help!’

De vos grinnikte. Zijn opzet was beter gelukt dan hij had durven hopen. ‘Smaakt het je niet, beste Bruun?’ riep hij. ‘Dit was de honing die ik voor je in gedachten had. Een betere grap heb ik nog nooit uitgehaald!’ En hij begon hard te lachen.

Een lachende vos, een jankende beer, een nog steeds blaffende hond... Het was genoeg om Lamfroit, die net van het dorp op weg was naar huis, een stukje harder te laten lopen. Daar kwam hij het erf



op! Reynaart schoot weg als een pijl uit de boog.

Lamfroit keek stomverbaasd naar de beer die daar op zijn erf stond. Het dier zat vast, dat zag hij wel, het kon hem geen kwaad doen. Maar toch was de timmerman bang. Hij rende het erf weer af, terug naar het dorp, waar hij op het plein luidkeels riep: 'Ik heb een beer gevangen. Een joekel van een beer! Kom toch mee allemaal!'

Na een tijdje zag Bruun ze aankomen. Lamfroit met een zware hamer, een stuk of tien boeren gewapend met stokken en bijlen, en zelfs meneer pastoor met een enorm houten kruis. 'Die moeten mij hebben!' dacht hij, en zo was het ook.

De timmerman, de boeren en de pastoor sloegen en hakten luid schreeuwend op de ongewenste vreemdeling in. Maar hoewel ze er hun best voor deden, slaagden ze er niet in hem te doden. Van woede en wanhoop nog sterker dan anders wist de beer zich met een uiterste krachtsinspanning los te rukken. De dorpelingen deinsden geschrokken achteruit, maar Bruun dacht er niet aan zijn beulen iets aan te doen. Weg wilde hij! Weg van het erf van Lamfroit.

Zwaargehavend strompelde hij de weg op, de bossen in, over heuvels en door dalen. Terug naar het hof van koning Nobel, waar hij nog maar net genoeg kracht had om te vertellen wat hij had doorstaan.



TIBBEERT, GRIMBEERT EN IZEGRIM

'Jammer,' dacht koning Nobel, en dat zei hij ook tegen de dieren: 'Jammer dat het Bruun niet gelukt is Reynaart de vos mee te krijgen.'

Moedig en sterk zijn is kennelijk niet genoeg. Ik kan beter iemand sturen die slim is.'

Alle dieren vonden zichzelf slim, maar geen van hen had zin om dat hardop te zeggen. Angstig keken ze naar Bruun, die na zijn verhaal bebloed en totaal uitgeput voor de troon van Nobel in elkaar was gezakt. En ze zwegen. Maar de koning wist zó ook heel goed wie hij dit keer op Reynaart af zou sturen: Tibeert de kater.

Tibeert – inderdaad een zeer verstandig dier – was weliswaar trots dat de koning hem uitkoos, maar na nog één blik op de toegetakelde Bruun ging hij toch met grote tegenzin op pad. Onderweg nam hij zich voor erg beleefd te doen tegen de vos en toen hij bij Maupertuus was aangekomen, riep hij: 'Reynaart, ik wens u van ganser harte een goede avond. En ik beschouw het als een grote eer naar u toe gezonden te zijn door koning Nobel. Hij vraagt u met mij mee te komen naar het hof. Hm, hm...' Tibeert kuchte even. 'En als u dat niet doet, zal het slecht met u aflopen.' Deze laatste zin raffelde hij zo snel mogelijk af om er niet te veel nadruk op te leggen.

Reynaart kwam naar buiten. 'Geen enkel probleem,' zei hij vriendelijk. 'Kom binnen, Tibeert, blijf gezellig logeren, dan gaan we morgen samen naar het hof. Vanavond heb ik nog een lekker hapje honing voor je.'

Tibeert haastte zich te zeggen dat hij geen honing lustte, en op de vraag wat hij dan wel graag at, zei hij: 'Muizen! Wat ik het allerlekkerst vind, is een dikke, vette muis.'

'Ach, dat is óók toevallig!' zei de vos. 'Hier in de buurt woont een pastoor die een schuur vol van die diertjes heeft. Ik heb daar laatst een kip gesto... eh, gehaald, en het ritselde er werkelijk van de muizen.'

'Echt waar?' zei Tibeert likkebaardend. 'O, wat zou ik daar graag eens rond willen kijken.'

Zodra het donker was geworden, gingen de vos en de kater naar de

schuur van de pastorie. Reynaart wist dat het zoontje van de pastoor een strik had gezet om een volgende kippendief te vangen, en hij wist ook waar die strik zat. 'Daar moet je zijn,' zei hij tegen Tibeert en hij wees naar een gat in de muur. Zelf verstopte hij zich achter een boom, een eind verderop. Tibeert sloop naar het gat, en het volgende ogenblik zat hij gevangen! Hij krijste van schrik en zodra Reynaart dat hoorde, beseftte hij dat zijn plan gelukt was. Een deel van zijn plan – de rest moest nog komen.

Het aanhoudende gekrijs van Tibeert maakte de kippen in de schuur wakker. Ze begonnen heftig te kakelen en daardoor werd het zoontje van de pastoor gewekt. Hij begreep meteen wat er aan de hand was. 'Vader! Moeder! Er is een kippendief! Kom gauw!'

Zo overkwam de slimme Tibeert precies hetzelfde als de sterke Bruun. Hij kreeg een geweldig pak slaag. Meneer en mevrouw pastoor ranselden hem om de beurt met een grote stok en de kinderen bekogelden hem met stenen. Het maakte hem zo kwaad dat hij met één woedende knauw de strik doorbeet. Hij was los! En verbluft zag de familie hoe hun zogenaamde kippendief er als een pijl uit de boog vandoor ging.



Vanachter zijn boom had Reynaart grinnikend toegekeken. Hij zag welke kant Tibeert op rende – naar het koninklijk hof – en ging vervolgens zelf op zijn dooie gemak naar Maupertuus.

Koning Nobel en de andere dieren zagen Tibeert verschijnen... Met zijn staart tussen zijn poten en zonder Reynaart de vos.

De kater deed zijn treurige verhaal en toen hij klaar was, riepen alle dieren: ‘Dit is te gek. Nu is het genoeg geweest. Nu moet Reynaart echt hierheen komen en dan gaat hij subiet aan de galg!’ Alle dieren, behalve Grimbeert de das. Reynaart was en bleef tenslotte familie van hem.

‘U kunt mijn oom toch niet zonder meer ophangen,’ zei hij tegen de koning. ‘Hij verdient een eerlijke rechtspraak en dat betekent dat hij driemaal gedagvaard wordt.’

‘Je hebt gelijk,’ zei koning Nobel. ‘Reynaart moet de kans krijgen zichzelf te verdedigen. Twee pogingen om hem naar het hof te krijgen zijn mislukt. Als hij ook een derde keer niet komt opdagen, wordt het een andere zaak, maar die ene kans krijgt hij nog. Het lijkt mij het beste dat jij, Grimbeert, hem dat gaat vertellen.’



Bij Maupertuus arriveerde dus nu de das, die met nog grotere tegezin op weg was gegaan dan de kater. Maar de ontvangst viel mee. Op Grimbeerts kloppen ging meteen de deur open en Reynaart zelf leidde zijn neef met vriendelijke gebaren naar de kamer waar zijn vrouw Hermelijn en zijn kinderen zaten.

‘Oom Reynaart,’ zei de das, ‘koning Nobel laat u voor de allerlaatste keer vragen naar het hof te komen. In verband met diverse klachten wil hij u berechten. U zult daar misschien weinig zin in hebben, maar ik raad u dringend aan met mij mee te gaan. Vergeet niet dat ik het allerbeste met u voorheb. Ik ben uw toegewijde neef en in vertrouwen wil ik u dít vertellen: Als u zich niet komt verdedigen, zult u volgende week aan de galg bungelen. En eh... tante Hermelijn en mijn neefjes en nichtjes ook,’ voegde hij er zenuwachtig aan toe.

Reynaart de vos durfde de wensen van koning Nobel nu niet langer te negeren. Hij nam in tranen afscheid van Hermelijn en de kleintjes en ging toen met Grimbeert mee op weg naar zijn berechting.

Hoe dichterbij het hof kwamen, hoe langzamer de vos liep. Hij kreeg het toch wel benauwd bij de gedachte aan wat hij tot nu toe allemaal had uitgevreten en zei tegen Grimbeert: ‘Het is spijtig dat hier geen priester in de buurt is. Anders zou ik bij hem kunnen biechten vóór ik mijn rechter onder ogen kom.’

‘Nou, dan biecht u toch bij mij,’ zei Grimbeert opgewekt.

‘Dat is goed,’ zei Reynaart. ‘Maar laten we erbij gaan zitten, want wat ik te vertellen heb, is niet niks.’ En aan de rand van een bosvijver begon hij op te sommen: ‘Bruun de beer... Die heb ik laten aftuigen door een stel boerenarbeiders.’



‘Ja...?’ zei Grimbeert.

‘Tibeert de kater kreeg dankzij mij een ongelooflijk pak slaag.’

‘En...?’

‘Ik heb de vrouw van Cantecleer de haan opgegeten en de meeste van zijn zoons en dochters.’

‘Verder...?’

‘Eh... Ik heb aan iedereen meer leugens verteld dan ik mij kan herinneren.’

Grimbeert ging een beetje verzitten. ‘Is dat het?’

‘Nee,’ zuchtte Reynaart, ‘er is ook nog Izegrim de wolf. Dat is een verhaal apart. Ik heb hem zo verschrikkelijk te grazen genomen! Op een ijskoude winterdag nam ik hem mee uit vissen. Jammer genoeg had het streng gevroren en de rivier lag helemaal dicht. Ik hakte een gat in het ijs, en toen heb ik tegen hem gezegd: “Als je je staart in het water hangt, happen daar de grootste vissen in! Je hoeft hem er alleen maar uit te tillen, en de buit is binnen.” Izegrim deed wat ik zei. Maar ja, het vroom nog steeds dat het kraakte en die staart vroom in een paar tellen vast.

Ik maakte dat ik wegkwam, want er verscheen een stel boeren met bijlen en hooivorken. Izegrim zit altijd achter hun schapen aan en nu hadden ze mooi de kans om zich te wreken. Van een afstandje kon ik alles zien. Ze staken hem van alle kanten met die hooivorken, en er was een stokoude boerin bij die hem met een bijl op zijn kop wilde slaan. Ze miste! Maar ze sloeg wel per ongeluk de staart van zijn lijf. Zo kon hij op het nippertje ontkomen. Arme Izegrim.’

Bij de herinnering aan wat hij had gedaan, liepen Reynaart de tranen over de wangen. ‘En er is nog iets,’ snikte hij. ‘Ik heb het aangelegd met Hersinde, Izegrims vrouw.’

Daar keek Grimbeert van op. Dus toch! Hij had zijn oom Reynaart tijdens de hofdag nog verdedigd tegen deze aantijging, maar nu bekende de vos zijn wandaad zelf.

‘Hebt u nog meer te vertellen?’ vroeg hij streng.

‘Nou... eh, nee,’ zei Reynaart en hij slikte zijn tranen weg. ‘Ik heb nu wel genoeg gebiecht. Scheld me mijn zonden maar kwijt en verzin een boetedoening.’

Grimbeert dacht even na. ‘Stokslagen!’ zei hij toen. ‘Ik geef u veertig slagen met een wilgentak en daarna moet u beloven dat u zulke streken nooit meer uithaalt.’

Reynaart doorstond geduldig de klappen die Grimbeert hem gaf – zo erg hard durfde de das trouwens niet te slaan – en hield toen een redevoering die erop neerkwam dat hij nooit ofte nimmer meer dieren zou plagen, bedriegen, in de val laten lopen, bang maken of opeten. ‘Voortaan leid ik een voorbeeldig leven,’ besloot hij.

Toen vervolgden de twee hun weg. Maar lang duurde het voorbeeldige leven van Reynaart niet. Vlak bij het hof van koning Nobel kwamen ze eerst nog langs een klooster. De nonnen die daar woonden, hadden een haan en tien kippen, die op dat moment los rondliepen in de kloostertuin.

Reynaart bleef staan. Die haan! Wat een prachtig groot dier was dat. En de kippen mochten er ook zijn! Zijn bek ging open, zijn tong ging langs zijn scherpe tanden... Hij gromde, hij maakte een

